

УДК: 007:304:004.9:32

Інноваційний характер впливу Інтернет-комунікацій на політичні процеси сучасності

С.О.МИХАЛЬЧУК

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна,
E-mail: claire16@i.ua**Авторське резюме**

У статті йдеться про інноваційний характер впливу Інтернет-комунікацій на політичні процеси сучасності. Політичні Інтернет-комунікації визначені закономірною тенденцією розвитку політичної системи в епоху інформаційних трансформацій. Сьогодні традиційні форми політичної комунікації не в змозі відповісти на весь спектр публічних запитів, тому важливо залучати інноваційні практики, зокрема йдеться про впровадження Інтернет-технологій в процес передачі і отримання політичної інформації.

Окреслені переваги політичних Інтернет-комунікацій у порівнянні з традиційними формами передачі політичних смислів. Політичні Інтернет-комунікації є інтерактивними, пропонуючи зворотний зв'язок. Діалог, а не монолог, що є характерним для традиційних медіа, є визначальною рисою інноваційних політичних Інтернет-комунікацій.

Політичні Інтернет-комунікації відіграють визначальну роль у сучасних політичних процесах. Так, науковці визнають важливість політичних Інтернет-комунікацій у виборчому процесі. Як форма суспільно-політичного дискурсу між партійними функціонерами і громадянами, політичні Інтернет-комунікації змінюють природу внутрішньопартійних процесів. Політичні Інтернет-комунікації впливають на процес мобілізації виборців та рекрутування нових членів партії.

Соціальний поступ ХХІ століття позначений тенденцією впровадження Інтернет-комунікацій у практику державного управління, з метою побудови відкритого й транспарентного суспільства.

Ключові слова: політичні Інтернет-комунікації, виборчий процес, політичні партії, державне управління.

© С.О.Михальчук, 2015

The innovative character of impact of Internet communications on modern political processes

S.O. MYKHALCHUK

Lesya Ukrainka eastern european national university, Lutsk, Ukraine, E-mail: claire16@i.ua

Abstract

The article deals with the innovative character of impact of Internet communications on modern political processes. Political Internet communications are determined to be a natural tendency of the development of political system in the era of information transformations. Nowadays, traditional forms of political communication are not adequate to respond to the full range of public demands; therefore it is important to attract innovative practices, in particular integration of Internet technologies in the process of transmission and reception of political information.

The advantages of political Internet communications compared to traditional forms of transmission of political meanings are outlined. Political Internet communications are interactive, offering the feedback. Dialogue, not a monologue, which is characteristic of traditional media, is the main feature of innovative political Internet communications.

Political Internet communications play a significant role in modern political processes. Thus, scientists recognize the importance of political Internet communications in electoral process. As a form of social and political discourse between party functionaries and citizens, political Internet communications change the nature of internal party processes.

Political Internet communications contribute greatly to the process of voters mobilization and new party members recruitment.

Social progress of the XXI century is marked by the insertion of political Internet communications in the practice of public administration, in order to build an open and transparent society.

Key words: political Internet communications, electoral process, political parties, public administration.

Постановка проблеми. Становлення мережевого суспільства відкриває небачені раніше можливості для розвитку політичного процесу, поступово змінюючи його форму і суть. В основі трансформації політичного процесу, його відході від традиційних норм і процедур лежить тенденція до медіатизації політики й появи нових аспектів політичної комунікації.

В умовах сьогодення, традиційні форми політичної комунікації не в змозі відповісти на увесь спектр суспільних запитів, а тому постає потреба в залученні інноваційних практик, зокрема інтеграції Інтернет-технологій у процес передачі і отримання політичної інформації.

Поява Інтернет-комунікацій є закономірним результатом розвитку політичної системи епохи інформаційного суспільства. Визначивши Інтернет-комунікації як інноваційний фактор впливу на політичні процеси сучасності, важливо актуалізувати, в чому саме полягає їх інноваційний характер.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема політичних Інтернет-комунікацій прямо чи опосередковано досліджується вченими різних наукових шкіл і напрямків, такими як Г. Лассуелл, П. Лазарсфельд, С. Хантінгтон, М. Кастельс, П. Шампань, В. Полторак, Л. Кочубей, Г. Почепцов, В. Недбай. Однак серед невирішених частин загальної проблеми залишається питання інноваційності впливу Інтернет-комунікацій на політичні процеси сучасності. Серед вітчизняних дослідників найґрунтовніше дане питання висвітлюється у працях В. Недбая, що правда вчений актуалізує питання інноваційності впливу медіа-технологій на систему політичних комунікацій.

Мета дослідження полягає в аналізі іннова-

ційного характеру впливу Інтернет-комунікацій на сучасні політичні процеси.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні головними продуктами виробництва стають знання та інформація, що засвідчує становлення і розвиток інформаційного суспільства. Саме даний тип суспільства робить можливим існування Інтернет-комунікацій загалом і їх різновидів, залежно від сфери функціонування. Так, російський учений Г. Акопов під політичними Інтернет-комунікаціями пропонує розуміти способи мережевої взаємодії індивідів і груп, які виробляють, отримують, обробляють і критично оцінюють політичну інформацію [1]. Стверджуючи, що політичні Інтернет-комунікації носять інноваційний характер, варто перш за все взяти за основу визначення поняття «інновація», зважаючи, що єдиного погляду на сутність цього поняття не існує. У зв'язку з відсутністю узагальнюючої теорії з інноватики, обираємо найбільш прийнятні для нас визначення, запропоновані такими західними дослідниками, як Й. Шумпетер, Х. Барнет, П. Друкер. Так, Й. Шумпетер зазначає, що інновація полягає у новій функції виробництва, його новій комбінації [6]. На думку Х. Барнетт, інновацією є будь-яка дія, діяльність чи речовий результат, які відрізняються за своїми якісними характеристиками від існуючих форм [6]. П. Друкер вважає, що головною рисою нововведення є його вплив на спосіб життя людей [6]. Змістивши акценти на досліджувану проблему інноваційності політичних Інтернет-комунікацій, можна стверджувати, що їх інноваційний характер полягає у новій комбінації політичних комунікацій, що робить їх якісно відмінними від уже існуючих традиційних форм. Вплив політичних Інтернет-комунікацій на спосіб життя сус-

пільства також перебуває у фокусі дослідження.

Проблема визначення місця і ролі політичних Інтернет-комунікацій у сучасній системі політичної комунікації має багатоаспектну природу. Так, відкритим залишається питання щодо того, чи можна визначати політичні Інтернет-комунікації як альтернативу традиційним формам передачі політичної інформації, спроможну повністю витіснити їх з політичного простору. Поза тим, не менш важливою є рефлексія з приводу того, чи можна вважати політичні Інтернет-комунікації оригінальними – у значенні «створеними самостійно, без наслідування відомих зразків» – формами обміну політичними смислами. Адже, якщо визнати оригінальний характер політичних Інтернет-комунікацій, то ймовірно, потрібно погодитись з тим, що вони не є інноваційними похідними від традиційних форм передачі політичних смислів. Доцільніше визначати політичні Інтернет-комунікації як елемент системи політичної комунікації, поряд з її традиційною складовою. Інноваційність політичних Інтернет-комунікацій полягає, перш за все, у тих перевагах, які роблять їх відмінними від існуючих традиційних форм. Так, їх мультимедійність передбачає, що передача політичних смислів здійснюється через різноманіття каналів, представлених у мережі Інтернет, який об'єднує візуальні, звукові, друковані та відеоаспекти традиційних ЗМІ.

Політичні Інтернет-комунікації є інтерактивними, пропонуючи можливість зворотного зв'язку. Саме діалог, а не монолог, який характерний для традиційних медіа, і є основною ознакою інноваційності політичних Інтернет-комунікацій. З упровадженням новітніх інформаційно-комунікативних технологій змінився механізм політичної комунікації. Так, раніше традиціоналістський підхід до надсилання політичних повідомлень мав структуру, яка представлена в лінійній моделі комунікації Лассуелла: комунікатор – зміст комунікації – засоби комунікації – аудиторія – ефекти впливу [12]. Зі зміною засобів комунікації змінюється і дана модель, до якої додається ще один надзвичайно важливий елемент – так званий feedback – зворотний зв'язок, який ознаменував появу нової моделі комунікації.

Варто зазначити, що зворотний зв'язок можливий і в рамках функціонування традиційних форм політичної комунікації, проте він є дещо обмежений. Так, опитування громадської думки, зустрічі з прихильниками також забезпечують зворотний зв'язок, але він обмежується просторово-часовими рамками.

Політичні Інтернет-комунікації здійснюються в Інтернет-середовищі, в межах так званої віртуальної реальності, яку Джон Сулер визначає як реальність, що має ефект дійсної реальності, але не в її дійсній формі, яка проте виявляє на індивідів, що перебувають в ній, реальний по своїх наслідках вплив [18]. Наслідуючи Сулера можна стверджувати про існування політичної вірту-

альної реальності. Політична віртуальна реальність, а відповідно й характерні їй комунікативні процеси, є важливим фактором соціалізації особистості, зокрема політичної. Політична соціалізація виступає процесом засвоєння індивідом протягом його життя певної системи політичних знань, норм та цінностей того суспільства, до якого він належить. Політична адаптація людини в епоху інформаційного суспільства відбувається під впливом мережових комунікацій, які мають свої специфічні характеристики, які також повинні бути засвоєні індивідом. Тому політичній соціалізації у віртуальному середовищі передують так звана кіберсоціалізація. Концепт «соціалізація» досить добре розроблений стосовно до середовища фізичних взаємодій, і в той же час практично відсутні розробки умов соціалізації діючих у кіберпросторі соціальних структур[5]. Термін «кіберсоціалізація» був уведений у науковий обіг російським ученим Плешаковим В.А., під яким він розуміє соціалізацію особистості в кіберпросторі як процес якісних змін в структурі самосвідомості особистості, що відбувається під впливом і в результаті використання нею сучасних інформаційних і комп'ютерних технологій у контексті життєдіяльності [5].

Інтернет-комунікації постають фактором демократизації політичної системи, за умови їх незалежного характеру. М. Постер – дослідник сучасних масових комунікацій визначає Інтернет як «децентралізовану систему комунікацій, що діє як мережа мереж, підриваючи існуючі уявлення про характер політики і роль технології загалом» [16, с. 402]. Проте, з фактом децентралізованого характеру мережі Інтернет погодяться не всі дослідники, зокрема ті, які досліджують поняття так званої «googlearchy» – «гуглархія», суть якої зводиться до того, що потужні пошукові системи і сайти можуть активно впливати на політику і суспільне життя. Ця думка чітко актуалізована у книзі М. Хіндмена «Міф цифрової демократії» [15].

Все більше вітчизняних і зарубіжних учених стверджують, що в період розвитку нового «Інтернет-мережевого» суспільства зароджується якісно нова правляча еліта. А. Бард та Я. Зодерквіст у своїй книзі «Netократія: нова правляча еліта і життя після капіталізму» наполягають, що новий клас так званих «netократів» вже знаходиться при владі і скоро повністю витіснить застарілу політичну еліту, нездатну функціонувати в епоху динамічного інформаційного суспільства[2]. Netократи – особливий прошарок, здатний створити нову форму управління суспільством й очевидно, що їм під силу контролювати, принаймні опосередковано, процес передачі і обміну політичною інформацією в Інтернет-просторі.

Політичні Інтернет-комунікації відіграють важливу роль в сучасних політичних процесах, зокрема в такому складному політико-правовому явищі, як виборчий процес. Взявши за основу визначення політичної комунікації дослідника Р.-Ж. Шварценберга [11, с. 174], під Інтернет-ко-

мунікаціями у виборчому процесі ми розуміємо обмін політичними смислами між індивідами і політичними силами суспільства як форму узгодження політичних інтересів у рамках певного виборчого процесу. Виборчий процес в епоху інформаційного суспільства поступово змінює свою форму і зміст. Якщо раніше так званий зворотний зв'язок виявлявся після оголошення результатів виборів, то сьогодні реакція комуніканта може суттєво коригувати хід виборчої кампанії. Принцип діалогового зв'язку створює принципово нові можливості для участі в політико-інформаційному обміні. Сьогодні національні партії й політичні діячі мають свої власні сайти й сторінки в соціальних мережах, де й відбувається активна політична комунікація, яка є особливим етапом виборчої кампанії. Так, політтехнологи, аналітики, які працюють в інтересах певної партії чи діяча, отримують необхідну інформацію про потреби, думки та вимоги виборців, а тому мають можливість швидко відреагувати на зміни ситуації в політичному просторі, що часто означає й маніпуляцію громадською думкою. В свою чергу, виборці можуть активно впливати на політичну реальність, демонструючи певні принципові позиції, які кандидат мав би задовольнити, якщо він очікує на позитивний результат виборчої кампанії.

Барак Обама у своїй передвиборчій кампанії 2008 року активно використовував Інтернет як засіб комунікації. Його сайт «barackobama.com» став головним інструментом для збору коштів на проведення передвиборчої кампанії. Австралійський політик Кевін Радд у 2007 році використовував такі соціальні мережі, як Facebook, MySpace, YouTube та інші для побудови своєї рекламної кампанії і досяг значних успіхів. Це говорить про те, що соціальні мережі – це потужний рекламний інструмент.

Виборчий процес є черговим явищем, який відбувається через визначену кількість років, проте реалії політичного життя свідчать, що боротьба за владу відбувається безперервно. Політичні Інтернет-комунікації є інструментом впливу на електорат з боку політичних партій та політиків як на період виборів, так і в перерви між ними.

Політичні Інтернет-комунікації є формою суспільно-політичного дискурсу між партійними функціонерами та громадянами. Важливо зазначити, характер внутрішньопартійних процесів, який часто є недемократичним почасти змінюється під впливом новітніх комунікативних реалій. Так, у статутах деяких партій, як України, так і інших країн зарубіжжя надзвичайно широкі повноваження надаються керівним органам, тоді як первинні осередки лише розглядають та оцінюють запропоновані керівництвом партій документи та стратегії. Таку особливість партійного життя України помітила вітчизняна дослідниця Юлія Тищенко у праці «Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство» [10, с. 8]. В свою чергу український

політолог О. Маліс стверджує, що завдяки Інтернету громадяни мають можливість брати участь у безпосередньому управлінні політичною партією та впливати на її діяльність [8]. Отримавши певний об'єм інформації від своїх потенційних виборців представники політичних партій змушені будуть проаналізувати свій план дій, свої стратегічні цілі і програму партії на їх відповідність очікуванням електорату.

Політологи М. Грачов та А. Мадатов також відзначили вплив політичних Інтернет-комунікацій на діяльність політичних партій [4, с. 94]. Політичні Інтернет-комунікації виступають середовищем мобілізації виборців та рекрутування нових членів партії. Наприклад, у США і республіканці, і демократи зберігають файли з мільйонами імен виборців, які є їхніми вірними прихильниками. Обидві партії напередодні використовують Інтернет під час президентської кампанії для збирання величезних грошових сум. І в тієї, і в другої є хитроумно сконструйовані інтернет-портали й веб-сторінки, які містять мільйони електронних адрес, що дає змогу миттєво зв'язуватися з однопідданими [7, с. 43].

Цікавою є думка Вахрамєєвої Н.Ю. про те, що мобілізаційний потенціал політичних Інтернет-комунікацій полягає в тому, що вони об'єднують «розсіяних одинаків» не за принципом географічної близькості, а за спільними інтересами, внаслідок чого формується віртуальне громадянське суспільство [3]. Формування таких віртуальних груп за політичними інтересами означає вищий рівень організованості громадян у питанні узгодження своїх політичних запитів, а відповідно і їх результативність.

Соціальний поступ ХХІ століття позначений тенденцією впровадження Інтернет-комунікацій у практику державного управління, з метою побудови відкритого й транспарентного суспільства. Ідея суспільства нового типу може бути успішно реалізована в рамках функціонування електронної демократії та електронного урядування.

Трактування електронної демократії та електронного урядування є досить неоднозначним і існує декілька концептуальних підходів до розуміння цих понять. Так, е-демократія вважається елементом е-уряду і трактується як електронна реалізація узаконених демократичних шляхів або процедур прийняття рішень [9]. Існує також підхід, який, навпаки, розглядає електронне урядування як частину електронної демократії. У дослідженні Е. Брека і Ф. Нобла «Е-демократія навколо світу» поняття електронної демократії вживається для позначення «використання Інтернету урядом, політичними партіями і правозахисними групами для постачання інформації, комунікацій, надання послуг чи підтримки участі для розвитку більш зацікавлених дебатів серед громадян». На думку цих дослідників, «е-уряд включає інформацію, послуги і компонент участі, як правило, обмежуючись урядовими інституціями ... використання Інтернету для

реалізації е-демократії є ширшим за своєю суттю» [13]. Погоджуючись з Е. Бреком та Ф. Ноблом, визначаємо е-демократію як явище більш об'ємне і системне за своєю суттю і функціями, ніж електронне урядування. Загалом, ці поняття є перехресними, оскільки і е-демократія, і е-урядування є складовими інформаційного суспільства, виступаючи інноваційним фактором сучасних політичних процесів. Політичні Інтернет-комунікації виступають механізмом боротьби з бюрократичним апаратом і корупційними схемами чиновників, забезпечуючи функціонування системи електронного урядування. Еталоном у даному відношенні є система електронного урядування Сінгапуру, де урядові портали сприяють ліквідації зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки, й загалом підвищують рівень транспарентності влади. Варто зазначити, що політичні Інтернет-комунікації існують у рамках інформаційно-технологічної інфраструктури, що включає інформаційні системи і ресурси, а також засоби, що забезпечують їх функціонування. Проте розвиток прогресивної і ефективної інфраструктури неможливий без вирішення проблеми «цифрової нерівності».

«Цифровий розрив» за своєю сутністю є багатоаспектним і динамічним феноменом, який не передбачає однобічного трактування. Л. Сервон визначає «цифровий розрив» як «брак доступу до інформаційних технологій з боку конкретних сегментів населення» [14]. Джен Шрадї у статті «7 міфів про цифрову нерівність» зазначає, що проблема «цифрового розриву» не є лише питанням доступу до мережі Інтернет, оскільки він не може бути подоланий політикою

«OneLaptopperchild» – «Один Лептоп на дитину» [17]. Більшість учених сьогодні розділяють «цифровий розрив першого рівня», зумовлений нерівними можливостями доступу до мережі Інтернет й до новітніх ІКТ, та «цифровий розрив другого рівня», спричинений нерівностями, які розвиваються у користувачів мережею Інтернет, що вже мають доступ до мережі Інтернет. Сьогодні дослідження «цифрового розриву» зосереджується переважно на «другому рівні». Очевидним є те, що використання інформаційних технологій в політичній сфері зокрема, має невелику соціальну вагу, якщо немає доступних механізмів для багатовекторної взаємодії в рамках політичних процесів.

Висновки. Політичні Інтернет-комунікації визначені як елемент системи політичної комунікації, поряд з її традиційною складовою, їх не можна розглядати як альтернативу традиційним формам передачі політичної інформації, спроможну повністю витіснити їх з політичного простору. Проте існують усі підстави стверджувати, що політичні Інтернет-комунікації постають інноваційним фактором впливу на сучасні політичні процеси. Їх інноваційність вбачаємо у новій комбінації політичних комунікацій, що робить їх якісно відмінними від уже існуючих традиційних форм. Загалом, політичні Інтернет-комунікації постають фактором демократизації політичної системи, мають трансформуючий вплив на виборчі процеси; особливості функціонування політичних партій; політичну соціалізацію особистості; утворення нової еліти – нетократії становлять основу електронної демократії та електронного урядування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Акопов Г.Л. Политические интернет-коммуникации как инновационный фактор в современных политических процессах [Электронный ресурс]: автореф. дис. ... д-ра полит. наук / Г. Л. Акопов. – Ростов н/Д, 2011. – Режим доступа: <http://www.dissertat.com/content/politicheskie-internet-kommunikatsii-kak-innovatsionnyi-faktor-obshchestvennogo-razvitiya>
2. Бард А. Нетократія: нова правляча еліта і життя після капіталізму [Електронний ресурс] / А. Бард, Я. Зодерквист. – Режим доступу: <http://kniga.scienceontheweb.net/netokratiya-novaya-pravyaschaya-elita-jizn-2.html>
3. Вахрамеева Н.Ю. Інтернет-комунікації у діяльності політичних партій [Електронний ресурс] / Н.Ю. Вахрамеева. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npchdupol_2011_155_143_8.pdf
4. Грачев М.Н. Демократия: методология исследования, анализ перспектив [Текст] / М.Н. Грачев, А.С. Мадатов. – М: Изд-во «Алкигамма», 2004. – 128 с.
5. Кіберсоціалізація як новий вид соціалізації у віртуальнім світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: cybersoc.org.ua/index.php?Block=readtxt&curtxt=st2.txt
6. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент [Електронний ресурс]: Навч. посібник / Н.В. Краснокутська. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/4/463.html>
7. Левин И. Человек и политика в «индивидуализированном обществе» [Текст] / И. Левин // Мировая экономика и международные отношения. – 2007. – №6. – С. 37-47.
8. Маліс О. Політичний сайт як посередник між суб'єктами політики та суспільством [Електронний ресурс] / О. Маліс. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1160/>
9. Текст лекцій з дисципліни «Електронне урядування» (для студентів 5 курсу спеціальності 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» денної форми навчання) [Текст] / В.М. Бабаєв, М.М. Новікова, С.О. Гайдученко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014.
10. Тищенко Ю. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство [Текст] / Ю. Тищенко, П. Байор, М. Товт, С. Горобчишина; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К.: [Агентство «Україна»], 2010. – 148 с.
11. Шварценберг Р.-Ж. Политическая социология [Текст]: в 2 ч. / Р.-Ж. Шварценберг; пер. с фр. – Ч. 1. – М., 1992. – 342 с.

12. Широких О.В. Модели коммуникационного процесса [Электронный ресурс] / О.В. Широких. – Режим доступа: http://science.crimea.edu/zapiski/2012/filologiya/uch_25_64_1_p1/034_shir.pdf
13. Brack A. E-Democracy around the World: A survey for the Bertelsmann Foundation [Electronic resource] / A.Brack. – Regime to access: http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/de/media/xcms_bst_dms_18425_18426_2.pdf
14. Emmanouil S. Evaluating the quality of e-democracy processes: an empirical study in the Greek context [Electronic resource] / S. Emmanouil, T. Konstantina. – Regime to access: [http://www.users.uom.gr/~stiakakis/download/C\[12\].Pdf](http://www.users.uom.gr/~stiakakis/download/C[12].Pdf)
15. Hindman M. The Myth of Digital Democracy [Electronic resource] / M.Hindman. – Regime to access: http://static.ow.ly/docs/14667-the_myth_of_internet_5WV.pdf
16. Poster M. CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere [Text] / M. Poster // Hartley J., Pearson R. E. American Cultural Studies: A Reader. – Oxford University Press, 2000. – 402 p.
17. Schradie J. 7 myths of the Digital Divide [Electronic resource] / J. Schradie. – Regime to access: <http://thesocietypages.org/cyborgology/2013/04/26/7-myths-of-the-digital-divide/>
18. Suler J. The two paths of virtual reality [Electronic resource] / J. Suler. – Regime to access: <http://truecenterpublishing.com/psycyber/vrpaths.html>

Стаття надійшла до редакції 29.12.2014

REFERENCES:

1. *Akopov G. L.* Poly`ty`chesky`ey`n`ternet-kommuny`kacy`y` kaky`nnovacy`onnyj faktor v sovremennykh poly`ty`chesky`x processax : avtoref. dy`s. ... d-rapoly`t. nauk (Political Internet communications as the innovative factor in modern political processes) – Rostov n/D, 2011. Regime to access: <http://www.dissercat.com/content/politicheskie-internet-kommunikatsii-kak-innovatsionnyi-faktor-obshchestvennogo-razvitiya>
2. *Bard A.* Zoderkvy`stYa. Netokratiya: nova pravlyachaelita i zhy`ttyapislyakapitalizmu (Netocracy: new ruling elite and life after capitalism) Regime to access: <http://kniga.scienceontheweb.net/netokratiya-novaya-pravyaschaya-elita-jizn-2.html>
3. *Vaxramyeyeva N. Yu.* Internet-komunikatsiyi u diyal`nostipolity`chny`xpartij (Internet communications in the activity of political parties). Mode of access: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npchdupol_2011_155_143_8.pdf
4. *Grachev M. N.* Demokratiya: metodologiyay`ssledovany`yabanalizperspekty`v (Democracy: methodology of investigation, analysis of perspectives). M.: Y`zd-vo «Alky`gamma»b 2004. – 128 p.
5. Kibersocializatsiya yak novy`jvy`dsocializatsiyi u virtual`nimsviti (Cybersocialization as new type of socialization in the virtual world)/ Regime to access: <http://cybersoc.org.ua/index.php?Block=readtxt&curtxt=st2.txt>
6. *Krasnokutska N. V.* Innovatsijny`jmenedzhment (Innovative management). Regime to access: <http://library.if.ua/book/4/463.html>
7. *Levy`n Y.* Chelovek y` poly`ty`ka v «y`ndy`vy`dualy`zy`rovannomobshchestve» (Man and politics in the individualized society). *My`rovayaekonomika y` mezhdunarodny`e otnosheniya*. – 2007. – № 6. – P. 37 – 47.
8. *Malis O.* Polity`chny`jsajt yak poseredny`kmizhsub`yektamy`polity`ky`ta suspil`stvom (Political site as the mediator between the subject of politics and society). Regime to access: <http://www.viche.info/journal/1160/>
9. Tekstlekcij z dy`scy`pliny` «Elektronneurayaduvannya» (dlyastudentiv 5 kursuspecial`nosti 8.03060101 «Menedzhmentorganizacij i administruvannya» dennoyiformy`navchannya). X.: XNUMG, 2014.
10. *Ty`shhenko Yu.* Modelipolity`chnoyikomunikatsiyi: polity`chnipartiyi ta gromadyans`kesuspil`stvo (The models of political communications: political parties and civil society). *Nezalezh.centropolit.doslidzh*. – K.: [Agentstvo «Ukrayina»], 2010. – 148 p.
11. *Shvarcenberg R. Zh.* Poly`ty`cheskayasoc`y`ology`ya (Political sociology). M., ch. 1. - 1992. – 342 p.
12. *Shy`roky`x O.V.* Modelikomunikatsijnogoprocessu (The models of communication process). Regime to access: http://science.crimea.edu/zapiski/2012/filologiya/uch_25_64_1_p1/034_shir.pdf
13. Brack A. E-Democracy around the World: A survey for the Bertelsmann Foundation. Regime to access: http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/de/media/xcms_bst_dms_18425_18426_2.pdf
14. Emmanouil S., Konstantina T. Evaluating the quality of e-democracy processes: an empirical study in the Greek context. Regime to access: [http://www.users.uom.gr/~stiakakis/download/C\[12\].Pdf](http://www.users.uom.gr/~stiakakis/download/C[12].Pdf)
15. Hindman M. The Myth of Digital Democracy. Regime to access: http://static.ow.ly/docs/14667-the_myth_of_internet_5WV.pdf
16. Poster M. CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere // Hartley J., Pearson R. E. American Cultural Studies: A Reader. – Oxford University Press, 2000. – 402 p.
17. Schradie J. 7 myths of the Digital Divide. Regime to access: <http://thesocietypages.org/cyborgology/2013/04/26/7-myths-of-the-digital-divide/>
18. Suler J. The two paths of virtual reality. Regime to access: <http://truecenterpublishing.com/psycyber/vrpaths.html>

Михальчук Світлана Олександрівна – аспірант

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Адреса: 43025 м. Луцьк, просп. Волі, 13

E-mail: claire16@i.ua

Mykhalchuk Svitlana Oleksandrivna – postgraduate

Lesya Ukrainka eastern european national university

Address: 13, Voli Avenue, Lutsk, 43025

E-mail: claire16@i.ua